

**Із спостережень над естетичною оцінкою поеми. До ювілею
40 років виходу статті Р.Т. Гром'яка «Енеїда» І.
Котляревського і час»**

(Радянське літературознавство. – 1971. – № 11. На пошанівок з нагоди ювілею автора.)

Якщо сьогодні запитати студента-філолога, чи знає він «Енеїду» Котляревського, чи читав, то буквально кожен у ту мить починає читати: «Еней був парубок моторний й хлопець хоч куди, козак...».

І все! І жоден не пам'ятає, що Еней виніс на плечах з палаючої Трої власного батька – Анхиза, ніхто й не назве вам це ім'я. А Енея ж шанобливо називали: «Еней Анхизович, сідайте, турбації не заживайте». Еней Анхизович – просвітитель, вболівав за науку, знання, хоч і з нагаєм, а ж примусив хлопців вивчати латину. Хтось собі засміється з макаронічного вірша: «Енеус ностер магнус панус / І славний троянорум князь, / Шмигляв по морю, як циганус, / Ад те, о рекс! Прислав нунк нас»¹.

Знижена, проте така соковита українська мова. І тут хочеться звернути увагу на пафос статті Романа Теодоровича – український пафос, державотворчий пафос, на живу ідею українського єднання. Д. Чижевський розділяв ідеї на два гатунки: чавунні та живі: «Саме «непорушність» і «чавунність», «нерухомість» – це те, що в царині духовного життя є безнадійним і безплідним, ба більше – небезпечним і нищівним... Жива ідея, навпаки, має в собі незвичайну силу... Енергія, труд і боротьба – ось чим переймається оточення. Лише працею і борнею можна досягти самотності та почуття власної гідності»².

---

¹ Котляревський І. Енеїда. Наталка Полтавка / Іван Котляревський. — К. : Школа, 2006. — С. 110.

² Чижевський Д. Достоевський-психолог / Дмитро Чижевський : філософські твори : в 4-х т. — Т. 3. — К : Смолоскип, 2005. — С. 353.

У статті Р. Гром'яка панують живі ідеї, стаття поліпафосна і пафос главенства української мови, держави, гідності кожного громадянина. А ще пафос гордості за українську філологічну науку й українську літературу. Стаття (1971 рік) писалася в період шістдесятництва, і автор продовжує, підхоплює живі ідеї шістдесятництва і несе їх громаді (за допомогою Котляревського). Спираючись на думки І. Франка, О. Білецького, П. Волинського, Є. Кирилюка, полемізуючи у дечому з П. Кулішем, Є. Гребінкою, Р.Т.Гром'як стверджує свої думки, одухотворені «Енеїдою». Він пише про можливість української мови, про розкриття естетичних можливостей української народної мови, про магічний вплив стильової стихії «Енеїди» на послідовників.

Засаднича думка статті «осмислення «Енеїди» вже переключилося з мови Котляревського як засобу творення народної національної літератури на її глибші змістові підвалини, що так проникливо відчув Т. Г. Шевченко» (с. 32). Цю думку автор підсилює посиланням на авторитет Шевченка, підстраховуючи певною мірою україноцентричний пафос свого опусу: «Своїм поетичним словом Т. Шевченко утвердив здатність української мови до вираження загальнолюдського змісту конкретно через проблему українського життя і цим самим забезпечив умови, за яких певна національна література дістає світове визнання» (с. 32).

Статтю написано тоді, коли панував ідейно-тематичний підхід до тексту. Такі «дрібнички», як стиль, поетика, авторська манера, творча індивідуальність митця майже не розгадалися. Роман Гром'як вимагає цілісного дослідження тексту, в єдності форми і змісту: «Наукова оцінка художнього твору мусить ґрунтуватися передусім на естетичному сприйнятті – результаті безпосереднього засвоєного твору в його органічній єдності як системного цілого» (с. 30).

Думка про неподільність змісту та форми тексту є лідуючою, доміантною. Але довести це поетикльним аналізом (ритм, строфіка, тропіка, поетичний синтаксис й ін.) не дозволяв розмір журнальної статті. Відчувається, що авторові не до душі неологізм П. Куліша – «котляревщина». Прикро, що й сьогодні дехто з науковців підхопив це слівце. А ось Д. Донцов подивився на «Енеїду» ще й з державотворчої позиції. Йому

імпонував Еней як взірець державного мужа з такими рисами, як розум, мужність, шляхетність: «Еней один не роздягався, / Еней один за всіх не спав, / Він думав, мислив, умудрявся, / Бо сам за всіх і одвічав, / Як Турна ворога побити, / Царя Латина ускромити й успокоїти / народ»¹.

Дуже гарний був у давні часи морально-етичний критерій відбору кандидатів до пекла, про який пише Р. Гром'як, посилаючись на Є. Кирилюка й П. Волинського. Відправляли туди суддів, які «по правді не судили», чиновників-хабарників, шахраїв-купців, а решта, то на сьогоднішній погляд – дрібощтво, можна кудись до середульших, між пеклом і раєм, якихось там перекупок та волоцюг. «Енеїда» зненацька стала сьогодні актуальною, промовистою, а чорти, які залізним пруттям підганяли «еліту», навіть симпатичними.

Корисно прочитати сьогодні давнішню статтю автора, який став визначним ученим, теоретиком літератури, зберіг і продовжує традиції провідних дослідників української літератури, вболіває за авторитет і місце вітчизняного естетичного доробку в світовій літературі, виховує і формує багатьох і багатьох своїх учнів і послідовників. Це – відродно.

Валентина Нарівська, проф. (Дніпропетровськ)

Концептуальне дослідження домінант художньо-естетичного процесу

(Луцак С. М. Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури межі XIX – XX ст.). – Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. – 400 с. – іл.)

Монографія С.Луцак є певною мірою знаковим явищем для літературознавчого сьогодення, особливо у сфері теоретичної думки. Як відомо, вітчизняна наука про літературу пережила нелегкі часи. Криза, в якій вбачались причини літературознавчих негараздів, все ж виявила себе не лише в

---

¹ Донцов Д. Дух нашої давнини / Дмитро Донцов. — Дрогобич, 1991. — С. 176.